

Sølvverket ved verdensutstillingen i New York i 1939; hva skjedde med sølvstuffedene?

Kåre Kullerud¹, Bjørn Ivar Berg² og Hans Gulli³

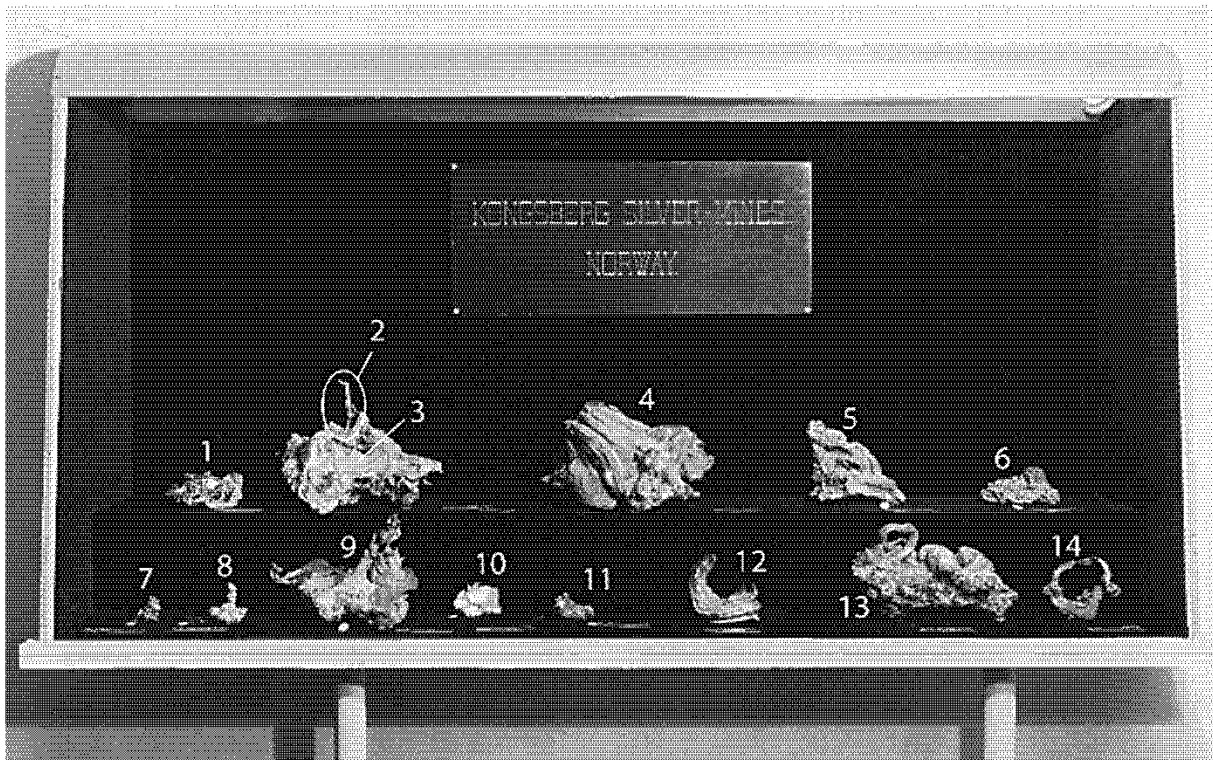
^{1,2} Norsk Bergverksmuseum, Hyttegata 3, 3615 Kongsberg ¹(kk@bvm.no) ²(bib@bvm.no)

³ Fjellveien 14, 3616 Kongsberg

Fjorten sølvstuffer på langtur

Den 8. februar 1939 seilte S/S Bergensfjord fra Norge med 14 sølvstuffer fra sølvverket på Kongsberg ombord. Sølvstuffedene var på vei mot verdensutstillingen som skulle avholdes i New York dette året (Fig. 1).

Når beslutningen først var tatt om å sende sølvstuffer til verdensutstillingen, ble det bestemt ved Sølvverket at de skulle prøve å selge hele samlingen når utstillingen var over. Det ble laget en liste hvor funnsted, årstall, bruttovekt, nettovekt (dvs. anslått vekt av sølv i stoffen) og prisantydning for hver enkel sølvstuff ble oppført (Tabell 1). Prisen av en stuff ble først og fremst bestemt av sølvinnholdet. Men for stuff nr. 6 ble nok andre kriterier brukt for å fastsette prisen. Denne stoffen med anslått sølvinnhold på 1.2 kg var priset høyere enn stoffene nr. 3 og 9 til sammen (totalt 22.8 kg sølv). Grunnen til at stuff nr. 6 ble verdsatt så høyt var nok at den består av krystaller av sølv, noe som var svært sjeldent i gruvene på Kongsberg.

Figur 1. Sølvverkets monter ved verdensutstillingen i New York i 1939

Tabell 1. Avskrift av listen over sølvstufferne som ble sendt til New York.

Liste over de Kongsbergske sølvstuffer, som en får se på Verdensutstillingen i New York

Nr.	Fra hvilken gruve	Funnet år	Dyp (m)	Vekt		Verdi kr.	Anmerkninger Beskrivelse
				brutto (kg)	netto (kg)		
1	Kongens gruve	1842	470	0.9	0.9	225	Gedigent sølv fra druserom. Lameller av tvillingkrystaller, formet som trådbundter.
2	Gottes Hülfe in der Noth	1935	250	0.56	0.53	140	Gedigent sølv fra druserom. Trådbundter med delvis overtrekk av druser av sølvglanskrystaller.
3	Samuel	1914	400	14.63	13	3250	Gangstykke gedigent sølv, vokst i trådbundter på kalkspatt.
4	Mildigkeit Gottes	1938	124	46	44	11000	Trådbundtlignende utvikling av lammelært oppbygde tvillingkrystaller av gedigent sølv, delvis overtrukket med druser av (små tettsittende) svovelkiskrystaller. Fra druserom (åpne rom i gangen).
5	Gottes Hülfe in der Noth	1884	320	5.26	5.1	1280	Lik nr. 4, men uten slikt overtrekk. Opprinnelig funnet i kalkspatt. Men denne er blitt fjernet for at sølvets blanke overflate skal kunne sees.
6	Gottes Hülfe in der Noth	1852	300	1.25	1.2	7000	Krystallklase av gedigent sølv, lamellære tvillingkrystaller. Opptrer i kalkspatt.
7	Gottes Hülfe in der Noth	1928	650	0.15	0.14	100	Bundt av tvillingkrystaller av gedigent sølv, sølvtre.
8	Kongens gruve	1929	1000	0.25	0.24	600	Bundt av barokke krystaller av gedigent sølv med avtrykk av kalkspattfragmenter fra veggen av druserom.
9	Mildigkeit Gottes	1938	124	10.44	9.8	2500	Ged. sølv. Stykke av en veggdekorasjon i druserom, utstyrt med trådbundter av tvillingkrystaller, delvis overtrukket av druser av svovelkis og sølvglanskrystaller.
10	Gottes Hülfe in der Noth	1934	250	0.036	0.035	480	Platekrystaller av gedigen sølv fra druserom, serie av krystall-lameller, ensidig utviklet langs en tvillingflate. Delvis sulfidert på overflaten, unntagen på speilflatene.
11	Gottes Hülfe in der Noth	1934	250	0.065	0.03	800	Platekrystaller av gedigen sølv fra kalkspattdruse.
12	Mildigkeit Gottes	1938	124	2.64	2.6	640	Gedigent sølv fra druserom som nr. 4, men med delvis overdekke av druser av sølvglanskrystaller, og derover noen steder kalkspattdruser.
13	Mildigkeit Gottes	1938	124	19.57	19	4750	Gedigen sølv som nr. 9.
14	Mildigkeit Gottes	1938	124	0.77	0.7	180	Gedigen sølv som nr. 9. Barokke former av trådbundter av krystallinsk sølv, delvis overtrukket av sølvglanskrystaller.

Hvilke stuffer har vi i dag?

Alle som har besøkt sølvrommet hos Norsk Bergverksmuseum kjenner igjen den store stoffen midt i utstillingsmonteret (nummer 4). I listen over sølvstuffer er denne stoffen ført opp med en bruttovekt på 46 kg. Denne stoffen ble tydeligvis ikke solgt etter utstillingen. Men hva skjedde med de 13 andre stoffene? Ved Bergverksmuseet fikk vi lyst til å undersøke dette nærmere. Det vi hadde til å starte med var bildet fra verdensutstillingen og listen over sølvstuffer som ble sendt dit. På stoff nr. 4 henger det fortsatt på en nummerlapp – en rund pappskive med en kant av metall. Nummerlappen er merket med et firetall. Vi forsto fort at stoffene som ble sendt til verdensutstillingen var merket på denne måten. Etter å ha lett litt blant sølvstoffene i utstillingen fant vi flere stuffer merket på samme måte, og som vi kjente igjen på bildet fra utstillingen. Stoff nr. 7, som vi fant bortgjemt på et magasin, er nå utstilt sammen med de andre stoffene som var i New York.

Stoffen med nummerlapp 9 skapte litt forvirring. Den er litt forskjellig fra det vi kan se på bildet fra utstillingen. Dessuten er stoffen omtrent 150 gram lettere enn det som er oppgitt i listen. Det skulle vise seg at en bit av stoffen har falt av på et eller annet tidspunkt. Heldigvis ble denne biten tatt vare på. Etter litt leting fant vi den, slik at vi kunne gjenskape stoff nr. 9 som den var under utstillingen.

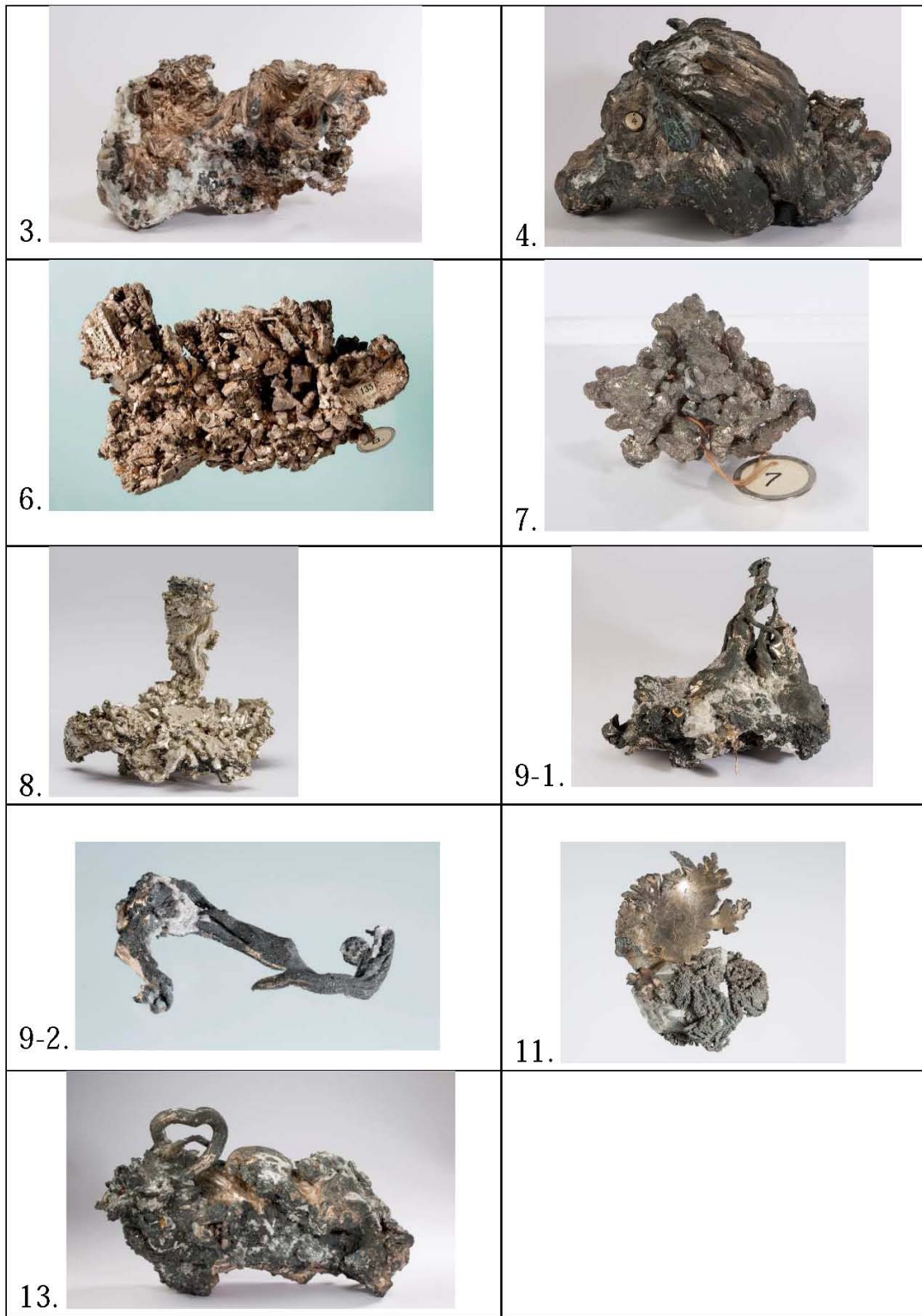
Stoff nr. 8 har vært på en reise rundt i verden som vi ikke kjenner i detalj. Stoffen ble ikke solgt etter verdensutstillingen i 1939, men den må ha blitt solgt på et senere tidspunkt. For noen få år siden kom den imidlertid tilbake til Kongsberg. Da vi mottok stoffen fulgte det ikke med andre opplysninger enn at den var fra Kongsberg. Men snart oppdaget vi at det dreide seg om stoff nr. 8 i bildet fra utstillingen, en stoff som ifølge listen ble hentet opp fra et dyp på 1000 meter i Kongens gruve i 1929.

Etter å ha lett gjennom sølvstuffsamlingen til Bergverksmuseet har vi funnet 8 av de 14 stoffene som ble sendt til New York med S/S Bergensfjord i 1939. Bilder av stoffene er vist i Fig. 2.

Sølvstoffene som ble solgt

Som tidligere nevnt var Sølvverket interessert i å få solgt sølvstoffene etter utstillingen, aller helst samlet til et museum. I arkivet har vi funnet et brev som forteller at United States National Museum (senere kjent som Smithsonian National Museum of Natural History) fikk tilbud om å kjøpe stoffene (Fig. 3). Museet syntes at prisen var for høy og ba om prisreduksjon. Her bør vi nevne at prisen for den rimeligste stoffen (nr. 7) på 100 kroner tilsvarte i 2020 en pris på 3493 kroner, mens prisen for den dyreste stoffen (nr. 4, 11 000 kroner) tilsvarte i 2020 en pris på 384 218 kroner. I et land som var hardt rammet etter mange år med depresjon kan vi forstå at museet ikke hadde råd.

Ragnvald Støren, som på den tiden var hyttemester ved Sølvverket, hadde følgende kommentar til spørsmålet om prisreduksjon: «*Det kommer jo an på hvilke stuffer det gjelder. F. eks. den største stoff på 48 kg er jo helt enestaaende så det synes i det hele tat lite tiltalende at overhodet å selge den. Den vil ha betydning i en samling som illustrasjon av hvad Kongsbergforekomsten undertiden kan yde.*» Siden denne stoffen ble returnert til Kongsberg, kan vi gå ut fra at prisen ikke ble satt ned.

Figur 2. Sølvstøffene som var utstilt på verdensutstillingen i New York i 1939, og som i dag er utstilt ved Norsk Bergverksmuseum. Foto: Christian Berg

2/12 39

Komiteén for NORGES DELTAGELSE I VERDENSUTSTILLINGEN I NEW YORK 1939

Sch/Ek.

Komiteéns formann:
Direktor Lorentz Vogt, Oslo.
Generalkommissær:
Skipsreder Fr. Odffell, Bergen.
Generalsekretær:
L.r.sakfører T. Schiøll,
Schulzgården, Lille Grensen 5.
Telefon: 25 059 - 25 747.

OSLO 2. desember 1939.

Kongsberg Sølvverk,
Kongsberg.

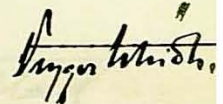
Vi har idag fått telegram fra vårt New York-
kontor hvorav følgende vedrører Dem, nemlig:

"United States National Museum interessert kjøpe enkelte
sølvroser, men finner prisene for stive. Er sølvverket
villig prisreduksjon dette spesielle tilfelle."

I anledningen er vi takknemlig for Deres
svar enten direkte telegrafisk til Norakamer, New York,
eller til oss. Hvis De selv telegraferer er vi interessert
i å få kopi av telegrammet for vårt arkiv.

Arbødigst
Komiteen for Norges deltagelse i
Verdensutstillingen i New York

formann

Sendes i gjengjengelse til
innholdet.

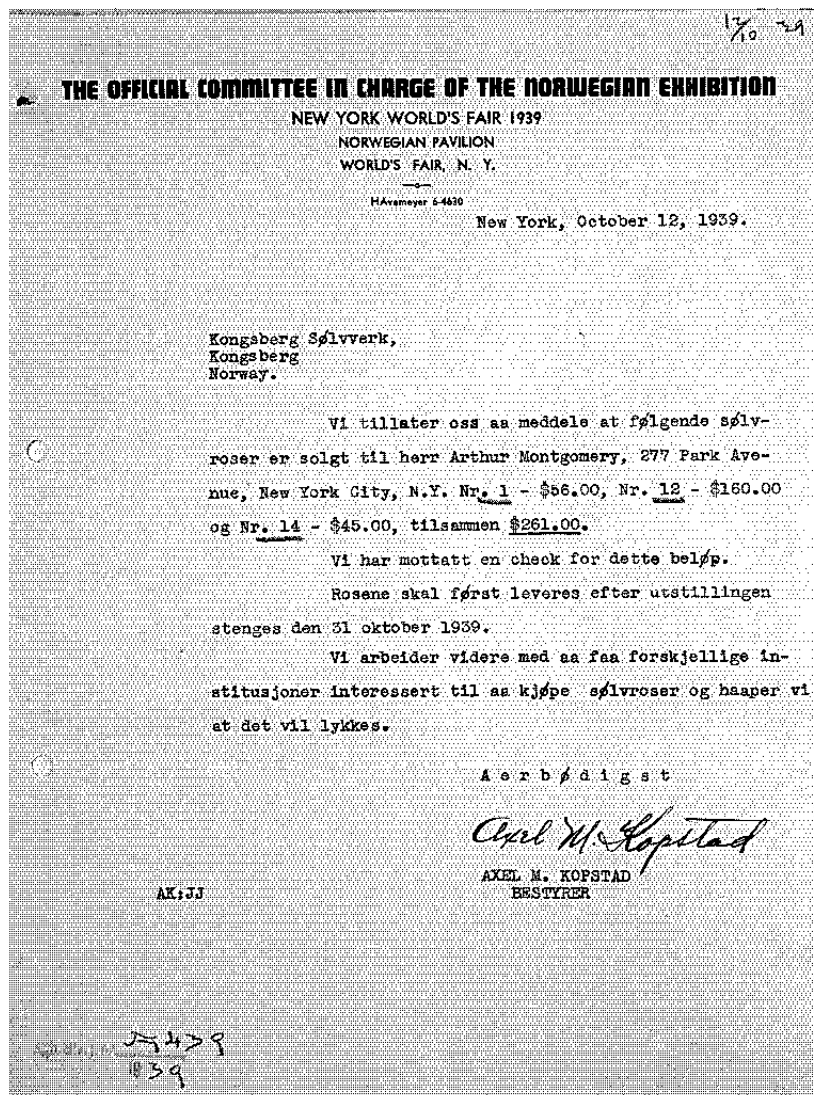
"Building the World
of Tomorrow"

Kgb. Slv. j. nr. 482
10 39

Det kommer jo an på hvilke
skuffer det gjelder. F.eks. den største
støff på 48 kg er jo helt overbevisende
at det synes i det hele tatt like til-
talende overhodet å selge den. Den vil
ha betydning i vår omring som ille-
strasjon av hvad Kongsberg Sølvverket
under tiden har gjort.
9/12 1939

Figur 3. Brev med anmodning om prisreduksjon på sølvstøffene

Men noen av stuffene ble solgt. I et brev til Sølvverket datert 12. oktober 1939 opplyses det at herr Arthur Montgomery har kjøpt stuff nr. 1, 12 og 14 for 261 dollar (tilsvarte den gang 1128 kroner; i dag 39 550 kroner) (Fig. 4). Arthur Montgomery (1909-1999) omtales som en amerikansk mineralog, mineralsamler, mineralforhandler, pedagog og filantrop.

Figur 4. Brev som bekrefter salg av tre stuffer til Arthur Montgomery

Et håndskrevet notat (Fig. 5) forteller at ytterligere tre stuffer ble solgt: nr. 2, 5 og 10. Notatet sier imidlertid ingenting om hvem kjøperen var. Vi har greid å spore opp stuff nr. 10 og 12. Disse befinner seg i samlingen til Smithsonian National Museum of Natural History. Stuff nr. 12 ble innkjøpt fra Arthur Montgomery i 1972, men vi vet ikke når stuff nr. 10 ble innlemmet i samlingen. De andre fire stuffene (nr. 1, 2, 5 og 14) vet vi ingenting om.

Et vellykket salgsframstøt?

I arkivet har vi funnet et renskrevet regnskap for Sølvverkets salgseventyr ved verdensutstillingen i New York, stemplet av sølvverksdirektør B.A. Sherdahl (Fig. 6). Anslått vekt av sølvet i de seks

stoffene som ble solgt var totalt 9,865 kg. Etter at forskjellige utgifter, som frakt, forsikring, etc. var trukket fra, satt Sølvverket igjen med en gevinst på 153,37 kroner pr. kg, noe som etter kroneverdien i 2020 tilsvarte 5 357,05 kroner pr. kg. På den tiden var prisen på barresølv 59 kroner pr. kg, tilsvarende kroner 2 060,81 pr. kg i 2020.

Vi vet ikke om Sølvverket var fornøyd med salget etter utstillingen i 1939. Vi er imidlertid sikre på at mange i Kongsberg er glade for at åtte av stoffene ikke ble solgt, men ble returnert til Kongsberg. Uansett, Sølvverket fikk et flott diplom til minne om bidraget til utstillingen (Fig. 7).

Verdensutstillingen
i New York.

Skuff nr. 1	vekt	nto.	0.900 kg	\$ 56
" 2	"	"	0.520 "	" 35
" 5	"	"	5.100 "	" 320
" 10	"	"	0.035 "	" 120
" 12	"	"	2.600 "	" 160
" 14	"	"	0.700 "	" 45
			nto 9.865 kg	\$ 736
		$\$ 736 \cdot \frac{4}{38} =$		kr. 3 223.68
		$\div 15\% \text{ provis.} =$		kr. 483.55
				kr. 2 740.13
spedisjon foss, frakt m.v.		\div		kr. 1 227.13
netto				kr. 1 513. —
				: 9,865
				= <u>kr. 153.37</u> pr. kg

Figur 5. Et håndskrevet regnskap som viser hvilke seks sølvstuffer som ble solgt etter verdensutstillingen.

Av disse ble solgt 6 stuffer

netto 9.865 kg for \$ 736	=	kr. 3 223.68
Herfra gikk 15% provisjon	=	" 483.55
Bokført til inntekt under kto. "HÅNDSTENER"	=	kr. 2 740.13
Trekkes herfra de hadde utgifter:		
Assuranse	kr. 456.-	
Krigsforsikring	" 647.-	
Spedisjon m.v.	" 124.13	
		" 1 227.13
fåes nettoinnbringende av salget		kr. 1 513.00
		mmmmmmmmmmmm

Og gjennomsnittsprisen for det solgte parti

blir da = kr. 1513.00 : 9.865 = kr. 153.37 pr. kg.

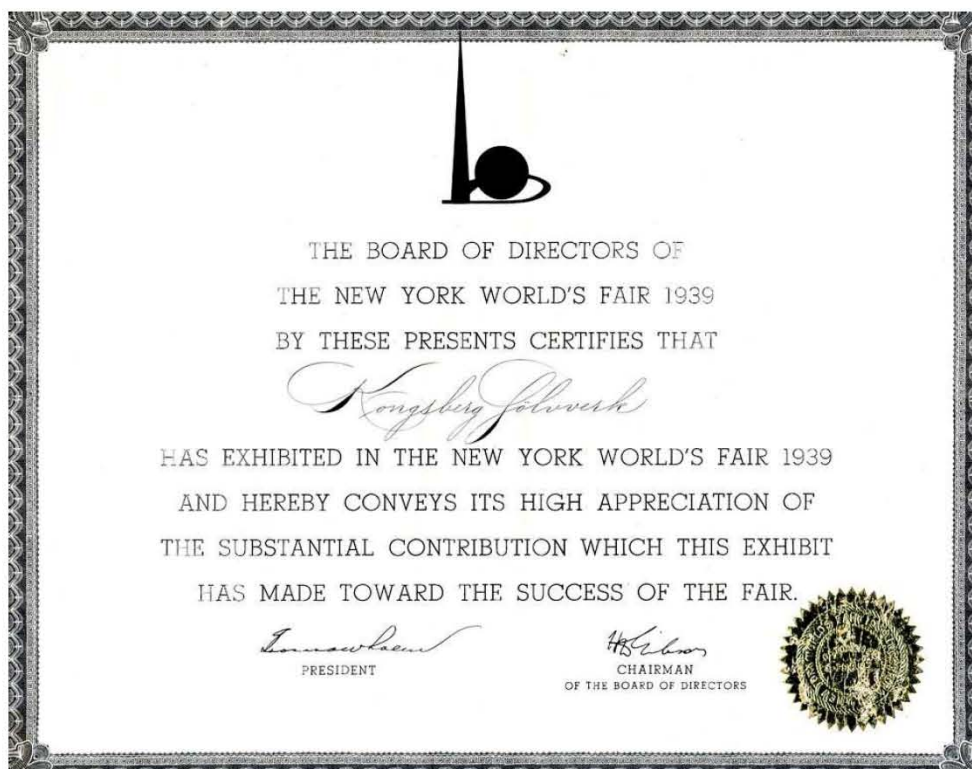
Prisen for barresølv i Norge på den tid var

kr. 59.- pr. kg.

Kongsberg, den 18. april 1941.

B.A.Sherdahl

Figur 6. Renskrevet regnskap for salget av sølvstoffene.

Figur 7. Diplomet som Sølvverket fikk for deltakelsen ved verdensutstillingen i New York i 1939.